

TRADHISI SURAN AGUNG SAJRONE PETILASAN NYAI LAMBANG KUNING ING KABUPATEN MADIUN

(Tintingan Folklor Setengah Lisan)

YULIANA SRI ASTUTI

Jurusan Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah
Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Surabaya

Astutiylulia17@gmail.com

ABSTRAK

Tradhisi Suran Agung ing Petilasan Nyai Lambang Kuning minangka salah sawijine wujud folklor setengah lisan kang ana ing desa Nglambangan, Kecamatan Wungu, Kabupaten Madiun. Tradhisi Suran Agung ing petilasan Nyai Lambang Kuning iki ditindakake dening masyarakat Nglambangan saben setaun pisan yaiku nalika mapag sasi Sura. Underane panliten, yaiku: (1) Kepriye mula bukannya legendha sesambungan karo anane Tradhisi Suran Agung ing desa Nglambangan; (2) Tradhisi-tradhisi apa wae kang ana ing petilasan Nyai Lambang Kuning; (3) Apa wae makna lan simbol kang kinandhut sajrone Tradhisi Suran Agung; (4) Nilai-nilai budaya apa wae kang kinandhut ing Tradhisi Suran Agung; (5) Kepriye fungsi Tradhisi Suran Agung; (6) Kepriye owah-owahan sajrone Tradhisi Suran Agung. Tujuwan panliten iki, yaiku: (1) Njlentrehake mula bukannya legendha petilasan Nyai Lambang Kuning sesambungan karo anane Tradhisi Suran Agung; (2) Njlentrehake wujud-wujud tradhisi kang ana ing petilasan Nyai Lambang Kuning. (3) makna lan simbol kang kinandhut sajrone Tradhisi Suran Agung; (4) Njlentrehake nilai-nilai budaya sajrone Tradhisi Suran Agung; (5) Njlentrehake fungsi Tradhisi Suran Agung; (6) Njlentrehake owah-owahan kang dumadi ing tradhisi sajrone Tradhisi Suran Agung.

Paedah kang bisa dijupuk saka panliten iki yaiku, (1) Nambahi kawruh lan informasi marang pamaca ngenani wujud Tradhisi Suran Agung kang ana ing Desa Nglambangan; (2) Nilai-nilai budaya sajrone Tradhisi Suran Agung lan tradhisi bisa digunakake kanggo nikelake lan uga mangun karaktere masyarakat; (3) Owah-owahan dingerteni kanggo ngandharake pambada-pambada sajrone Tradhisi Suran Agung kang ngrembaka wiwit jaman biyen nganti jaman saiki; (4) Kanggo dhokumentasi, mligine tumrap masyarakat desa Nglambangan ing babagan budaya supaya tansah dijaga lan diuri-uri.

Landhesan titingane yaiku konsep folklor, konsep tradhisi konsep makna lan simbol nggunakake yaiku teori semiotik peirce. Nilai budaya nggunakake konsep Latini kang diperang dadi telu, yaiku nilai dhidhaktik, nilai etik, lan nilai religius. Fungsi Tradhisi Suran Agung nggunakake teori modifikasi saka Malinowski, William R. Bascom, lan Alan Dundes. Owah-owahan kang dumadi sajrone Tradhisi Suran Agung nggunakake konsep Danandjaja lan Koentjaraningrat. Panliten iki nggunakake metodhe dheskriptif kualitatif komparatif. Sumber dhata kang ana sajrone panliten iki kaperang dadi loro, yaiku sumber dhata *primer* lan *sekunder*. Sumber dhata *primer* yaiku para informan kang mangerteni Tradhisi Suran Agung, dene sumber dhata *sekunder* yaiku arupa dhata saka informan tambahan, gambar dhokumentasi lan cathetan lapangan.

Asile panliten iki nuduhake yen Tradhisi Suran Agung nduweni salah sawijine tatalakune adicara: Slametan Widak Kubra, Tahlilan utawa istighozah, kirab tumpeng Boga Warsa lan Kirab Pusaka. Hiburan ing kene ana pagelaran langen beksa utawa tayuban lan uga wayangan. Ubarampe panjangkeping adicara kang digunakake sajrone Tradhisi Suran Agung, yaiku; ambeng (tumpeng), jenang putih, jenang abang, jenang baro-baro, jadah, rengginang, ingkung, kembang, pala pendhem lan sapanunggalane. Wujud nilai budaya ana telu, yaiku: (1) Nilai dhidhaktik; (2) Nilai etik; (3) Nilai religius. Fungsi sajrone Tradhisi iki, yaiku: (1) Minangka alat proyeksi; (2) Minangka alat pangesahan budaya; (3) Minangka sarana pendidikan; (4) Minangka alat pengendhali sosial; (5) Minangka alat kanggo nentremake ati; (6) Minangka sarana kanggo ngalab berkah; (7) Minangka alat hiburan; lan (8) Fungsi Ekonomi. Owah-owahan kang dumadi sajrone tradhisi, yaiku dumadi ing ubarampe lan sesajen kang digunakake sajrone adicara Suran Agung.

Tembung wigati: Suran Agung, Nyai Lambang Kuning

PURWAKA

LELANDHESAN PANLITEN

Indonesia minangka negara kang jembar tlatahe, nduweni maneka werna kabudayan kang kasebar ing nuswantara. Tlatah Indonesia dumadi saka pulo-pulo, klompok masyarakat, lan suku bangsa kang nduweni kabudayan. Saka maneka wernane kabudayan kasebut ndadekake ciri khas kang beda-beda antarane kabudayan siji lan sijine. Ciri khas kabudayan iku dhewe bisa dideleng saka karakteristike, saengga bisa dibedakake kabudayan ing antarane saben-saben dhaerah. Kabudayan saben dhaerah nduweni makna lan uga simbol kang beda-beda. Kabudayan kuwi tuwuh lan ngrembaka sajrone panguripane manungsa, uga kriptasaka pamikirane manungsa. Manungsa ora bisa urip tanpa anane kabudayan, semono uga kabudayan ora bakal ana tanpa masyarakat panyengkuyunge.

Panliten budaya asipat dinamis lan dialektis (Endraswara, 2006:1). Kabudayan nuswantara bisa diperang dadi telu, yaiku (1) kabudayan lokal, (2) kabudayan dhaerah lan, (3) kabudayan nasional. Katelu kabudayan kasebut ora bisa dipisahake antarane siji lan sijine, amarga katelune padha ana gegayutane. Salah sawijine kabudayan lokal kang dikaji panliti kanggo ngonceli yaiku kabudayan lokal kang ana ing Desa Nglambangan Kecamatan Wungu Kabupaten Madiun yaiku Tradhisi Suran Agung kang sabanjure dicekak TSA. TSA ing Nglambangan nduweni daya tarik kang mligi tumrap masyarakat, kayata: (1) TSA dianakake seatun pisan yaiku ing sasi Sura, tiba ing dina Jemuah Legi, (2) TSA nduweni tatarakit kang baku lan beda karo desa liyane, (3) Papan panggonan ana ing petilasan Nyai Lambang Kuning (NLK) minangka leluhure Desa Nglambangan, (4) Sajrone TSA ngandhut makna kang wigati tumrap panguripane masyarakat, (5) Sajrone TSA ana saperangan kang ngalami owah-owahan saka taun sadurunge.

TSA ing desa Nglambangan Kabupaten Madiun iki kalebu salah sawijine kabudayan lokal lan uga folklor setengah lisan kang prelu dijaga lan dilestarikake. TSA iki nduweni pangaribawa kang gedhe tumrap panguripane masyarakat Nglambangan. TSA iki kudu tansah dilestarikake kanthi cara dilaksanakake ing saben taune supaya warga desa Nglambangan tansah ayem tentrem lan ora kena pageblug.

Ngrembakane jaman saiki nduweni pangaribawa kang gedhe sajrone TSA. Pangaribawa kasebut yaiku ing saperangan tatarakit adicara utawa kagiyatan utawa pelaksanaan lan uga ubarampe ngalami owah-owahan. Owah-owahan saka tatarakit utawa pelaksanaan adicara lan ubarampe ndadekake masyarakat nduweni panemu kang beda saka taun sadurunge. Masyarakat ing jaman saiki nduweni panemu kang luwih ringkes ngenani nanane TSA. Nanging saka anane owah-owahan kasebut ora ndadekake nilai spiritual lan magis kang ana sajrone TSA dadi luntur.

TSA kang ana ing Desa Nglambangan kasebut dikarepake bisa narik kawigaten saka pamarintah dinas

kabudayan. Tujuwane supaya masyarakat luwih bisa mangerteni ngenani TSA. Adhedhasar andharan ing ndhuwur kuwi, sawijine ancas saka panliten iki yaiku minangka wewujudan saka upaya ngrembakake lan nguri-uri kabudayan Jawa supaya ora luntur kagerus pangrembakane jaman. Panliten ngenani tradhisi iki, durung tau ana kang nлити. Mula saka kuwi, tradhisi kasebut narik kawigaten kanggo dianalisis luwih jero. Adhedhasar andharan kasebut uga, tuwuh saperangan bab kang bisa ditindingi sajrone TSA. Panliten iki bakal ngonceli ing antarane yaiku ngenani wujud TSA, Makna lan simbol sajrone ubarampe tradhisi, nilai, fungsi, lan uga owah-owahan kang ana sajrone TSA. Adhedhasar sakabehe bab kasebut, mula saka kuwi panliti menehi irah-irahan tumrap panliten iki yaiku “*Tradhisi Suran Agung Sajrone Petilasan Nyai Lambang Kuning ing Kabupaten Madiun*” kanthi tintingan Folklor Setengah Lisan. Panliten iki kalebu panliten kualitatif dheskriptif komparatif ngenani salah sawijine kabudayan kang ditujokake kanggo ngeleluri lan nglestraikake budaya Jawa.

UNDERANE PANLITEN

Adhedhasar underan panliten ing ndhuwur bisa ditemokake tujuan panliten kaya ing ngisor iki:

- 1) Kepriye mula bukane Legendha petilasan NLK sesambungan karo anane TSA ing desa Nglambangan Kabupaten Madiun?
- 2) Tradhisi –tradhisi apa wae kang ana ing petilasan NLK?
- 3) Makna lan simbol apa wae kang kinandhut ing TSA?
- 4) Nilai-nilai budaya apa wae kang kinandhut ing TSA sajrone petilasan NLK?
- 5) Kepriye fungsi TSA tumrap bebrayan ing desa Nglambangan Kabupaten Madiun?
- 6) Kepriye owah-owahan sajrone TSA tumrap bebrayan masyarakat Desa Nglambangan Kabupaten Madiun?

ANCASE PANLITEN

Panliten ngenani “TSA” ing Desa Nglambangan Kecamatan Wungu Kabupaten Madiun iki nduweni tujuan:

- 1) Ngandharake kepriye mula buka Legendha petilasan nyai lambang kuning sesambungan karo tradhisi lan kapitayan kang isih ngrembaka ing Desa Nglambangan Kabupaten Madiun.
- 2) Ngandharake wujud-wujud tradhisi kang ana ing petilasan NLK gegayutan karo legendha petilasan NLK.
- 3) Ngandharake makna lan simbol kang kinandhut ing TSA kang Gegayutan karo Petilasan NLK.
- 4) Ngandharake nilai-nilai budaya apa wae kang kinandhut ing TSA ing Desa Nglambangan Kecamatan Wungu Kabupaten Madiun.
- 5) Ngandharake fungsi kang ana sajrone TSA ing Desa Nglambangan Kabupaten Madiun.
- 6) Ngandharake kepriye owah-owahan sajrone TSA ing bebrayan masyarakat Desa Nglambangan Kecamatan Wungu Kabupaten Madiun.

PAEDAHE PANLITEN

Paedah panliten iki, yaiku:

- 1) Nambahi kawruh lan informasi marang pamaca ngenani legendha lan tradhisi mligine wujud Legendha petilasan NLK lan TSA kang ana ing Desa Nglambangan Kecamatan Wungu Kabupaten Madiun.
- 2) Nilai-nilai budaya kang kinandhut sajrone legendha lan Tradhisi bisa digunakake kanggo nikelake lan uga mangun karaktere masyarakat.
- 3) Owah-owahan dingerteni kanggo ngandharake ngenani pambada-pambada kang ana sajrone TSA yaiku pambada saka jaman biyen nganti jaman saiki.
- 4) Kanggo dhokumentasi, mligine tumrap masyarakat Desa Nglambangan ing babagan kabudayan amrih tansah dijaga lan diuri-uri. Uga supaya para masyarakat kang ana ing sajero lan sajabane Desa Nglambangan kabeh mangerteni anane tradhisi lan legendha kasebut.

WEWATESANE PANLITEN

Wewatesan panliten digunakake supaya panliten iki ora mlenceng saka konsep kang wis ditemtokake. Kabeh iku bakal diandharake adhedhasar tintingan lan teori kang wis tumata.

- 1) **Tradhisi**, yaiku adat pakulinan, kapitayan lan sapanunggalane kang diwarisake kanthi cara turun temurun (Poerwadarminta, 1976:1088).
- 2) **Suran Agung**, yaiku sasi kang mligi kanggo sarana nyedhakake dhiri marang Gusti Allah Kang Maha Kuwasa, kanthi cara tirakat utawa nyuda utawa nindakake slametan sasi Sura supaya tansah antuk kawilujengan, katentreman lan barokah saking Gusti Kang Murbeng Dumadi.
- 3) **Folklor**, nduweni teges saperangan kabudayan kolektif kang sumebar lan diwarisake turun-temurun kanthi cara tradhisional kanthi versi kang beda kayadene lisan utawa gerak isyarat utawa kanggo mbiyantu pangeling-eling (Danandjaja, 1984: 1-2).
- 4) **Folklor setengah lisan** (*partly verbal folklore*), yaiku wujud campuran unsur lisan lan dudu lisan, kayadene kapercayan, tarian rakyat, pesta rakyat, lan hiburan rakyat.
- 5) **Petilasan**, yaiku kuburan.
- 6) **Nyai Lambang Kuning**, Tokoh masyarakat ing Desa Nglambangan ing jaman Majapahit, yaiku salah sawijine tedhak turune kerajaan Kahuripan nalika mangsa pamarentahan Prabu Airlangga 1009-1042 M.

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Kabudayan Jawa

Kabudayan Jawa yaiku konsep-konsep ngenani bab apa wae kang ngrembaka sajrone alam pamikirane manungsa, kang dianggep nduweni nilai, nduweni aji, lan wigati tumrap panguripane wong Jawa saengga bisa nduweni fungsi minangka sawijine pedhoman panguripan kanggo masyarakat Jawa (Koentjaraningrat, 1990: 203-204). Kabudayan ing alam donya dumadi amarga anane manungsa minangka panyengkuyung kabudayan kasebut. Bebrayan kang ndadekake kabudayan bisa lestari lan ngrembaka, saengga manungsa lan kabudayan sejatine

nduweni gegayutan kang raket. Kekarone nduweni piguna kanggo nyengkuyung siji lan sijine. Kabudayan ana amarga manungsa lan kabudayan ana kanggo njangkepi kabutuhane manungsa. Adhedhasar katrangan kasebut bisa didudut yen kabudayan minangka lairing pangrasa lan pikiran saka saperangan manungsa sajrone masyarakat tartamtu.

Folklor

Titikan kang paling utama folklor miturut Danandjaja (2002: 3-4) ing antarane yaiku: (1) disebarake lan diwarisake kanthi cara lisan lan gethok tular marang wong siji lan sijine, (2) folklor asipat tradhisional amarga cara nyebarake silih gumanti saengga mbutuhake wektu suwe, (3) folklor ana versi lan varian kang beda-beda, (4) folklor asipat *anonim*, (5) folklor nduweni wujud *berpola*, (6) folklor nduweni paedah tumrap panguripane wong akeh lan *kolektif*, (7) folklor asipat *pralogis*, (8) folklor dadi duweke bebrayan kang ana ing dhaerah tartamtu, (9) folklor umume asipat polos lan lugu, mula kerep katon kasar utawa kalem uga alus.

Miturut Bruvand kang kakutip dening Danandjaja (2002:21-22) ngandharake menawa wujud folklor ana telu yaiku: (1) folklor lisan (*verbal folklore*), yaiku folklor kang wujud nyata lisan, kaya dene basa rakyat, geguritan, uga pitutur tradhisional utawa gugon tuhon, (2) folklor setengah lisan (*partly verbal folklore*), yaiku wujud campuran unsur lisan lan unsur dudu lisan, kayadene kapercayan, tarian rakyat, pesta rakyat, upacara, hiburan rakyat, lan (3) Folklor dudu lisan (*non verbal folklore*), yaiku folklor kang wujud dudu lisan nanging cara nggawene diwulang kanthi cara lisan, kayadene *arsitektur* rakyat, lan gerak tradhisional rakyat.

Tradhisi

Tradhisi uga bisa ditegesi samubarang tumindak kang wis dadi pakulinan kang ditindakake wiwit jaman biyen nganti jaman saiki. Saliyane iku, Koentjaraningrat (1987:11) uga ngandharake patang tingkatan adat tradhisi, yaiku (1) *tingkat nilai budaya*, yaiku arupa ide kang nuwuhake konsep ngenani bab nduweni aji kang luhung ing sajrone bebrayan biyasane gegayutan karo emosi jiwane manungsa kayadene tulung tinulung; (2) *tingkat sistem norma*, yaiku arupa nilai budaya kang gegayutan karo dhapuke anggota masyarakat ing bebrayan lan bisa owah saben wektu kang diarani kaya unggah-ungguh ing anatrane wong tuwa lan anak, guru lan murid, lan sapanunggalae; (3) *tingkat ukum*, yaiku arupa ukuman kang lumaku ing bebrayan kayadene adat palakrama lan ukum waris, lan (4) *tingkat aturan khusus* yaiku arupa aturan tumrap tumidak kan winates ing bebrayan lan nduweni sipat konkrit kayadene pranata solah bawane.

Makna lan Simbol

Pierce sajrone (Eagleton, 2006:145), ngandharake yen tandha kaperang saka: ikon (*icon*) yaiku, sawijine tandha kang dumadi adhedhasar saka anane pepadhan kang memper karo samubarang kang ditandhani, tuladhane gambar lan gagasane.

Piranti kang awujud simbol biyasane manggon ing sajrone upacara-upacara tradhisi. Lumantar simbol, tandha, lan pralambnag kang disinaoni banjur dilakoni bisa dadi sawijine sarana ngleluri budaya, utamane budaya lokal utawa budya dhaerahe dhewe supaya ora ilang kagerus pangrembakane jaman.

Hermeneutika

Hermeneutik ateges ilmu kanggo napsirake karya sastra kanthi cara mangerteni sakabehe unsure. Hermeneutika ora mung kanggo nintingi karya sastra wae, kanthi majune jaman bisa kango nintingi bab-bab liya kayadene nintingi upacara ritual. *TSA* ana sesambungane karo babagan hermeneutik. Wujud kabudayan minangka asil karyane manungsa menthi nduweni teges saka sakabehe simbil kang digunakake. Unsur kabudayan kang diduweni masyarakat satemene nduweni simbol kang ana ing *TSA* minangka pratandha tumindake manungsa. Saliyane iku, simbol kasebut ngemu pitutur saengga wujud simbole bisa disawang, dirungokake, dieling-eling, lan dimagerteni.

Nilai Budaya

Nilai budaya mujudake wawasan kang beda ing antarane masyarakat siji lan liyane. Nilai budaya umume uga nduweni ruwang lingkup kang amba lan biyasane angel diterangake kanthi cara rasional lan nyata. Saben-saben individu kang ana sajrone masyarakat nduweni nilai budaya lan uga nduweni sesambungan, saengga nuwuhake sawijine sistem lan dadi pedhoman konsep *ideal* sajrone kabudayan sarta bisa menehi penyengkuyung kang kuwat tumrap lakune urip masyarakat (Kontjaraningrat, 1990: 90).

Fungsi

Miturut Bascom (sajrone Danandjaja, 2002:19) pigunane folklor ana papat, yaiku: 1) minangka *sistem proyeksi*, yaiku kaca pangilone angen-angen saka kolektif, 2) minangka sarana pangesahe budaya, 3) minangka sarana pendhidhikan, lan 4) minangka piranti kanggo meksa lan ngawasi paugerane bebrayan, supaya tansah diugemi lan ditindakake dening bebrayan utawa *kolektif*. Miturut Dundes (sajrone Sudikan 2001:100), ngandharake yen pigunane folklor iku ana lima, yaiku: 1) kanggo nambah rasa rukun antarane bebrayan, 2) menehi piranti kang bisa dibenerake dening bebrayan, 3) supaya ora dadi padudon ing bebrayan, 4) dadi piranti kang bisa ngayomi bebrayan saka tumindak kang ora adil, lan 5) minangka piranti sing nyenengake saka donya kang nyata saengga bisa ngowah-owahi pakaryan sing ora pati kepenak dadi pakaryan kang nyenengake.

Owah-owahan

Kabudayan mujudake bab kang sipate dinamis, saengga ora bisa uwal saka anane owah-owahan kabudayan kasebut. Owah-owahane kabudayan ora mesthi ana, kabudayan bisa owah amarga anane owah gingsire jaman kang saya suwe tansaya maju pangrembakane. Mula saka kuwi, kabudayan iku ora ana kang asipat statis utawa ora owah. Kabudayan bisa owah

kanthi jangka wektu kang suwi. Anane owah-owahan kasebut bisa amarga anane faktor saka njero lan uga faktor saka njaba. Faktor saka njero bisa awujud kayata *discovery* lan *invention*. Faktor saka njaba yaiku kadadean saka anane proses difusi, akulturasi, lan uga asimilasi (Sukarman 2006:38). Koentjaraningrat (1990: 228) uga ngandharake yen pangrembakane kabudayan diwiwiti saka tahap kang prasaja nganti wujud kang kompleks, kuwi bisa diarani evolusi kabudayan. Saliyane iku, uga ana proses panyebaran jalaran anane migrasi bisa diarani uga difusi, lan uga krana anane proses liyane kayata akulturasi lan asimilasi.

Landhesan Teori

Teori folklor kang digunakake kanggo tintingan ing sajrone panliten iki yaiku teorine Danandjaja (1984:1-2) ngandharake menawa folklor setengah lisan. Banjur konsep kang digunakake kanggo nintingi bab makna simbol kang ana ing *TSA* yaiku nggunakake teori semiotik, yaiku salah siji ilmu utawa teori ngenani lambang utawa makna kang diandharake Pierce kaya kang dikutip Luxemburg (1989:45-46).

Panliten iki nggunakake nilai-nilai budaya dening Latini, kang ngandharake aspek nilai budaya nyangkup nilai didaktik, nilai etik, lan nilai religius kang ditemokake saka anane tradhisi lan Legendha kang ngrembaka. Bab fungsi *TSA* bisa ditintingi nggunakake teori modhifikasi saka Bascom lan Alan Dundes kang ngandharake ngenani fungsi folklor kuwi, yaiku: 1) minangka sistem proyeksi, yaiku kaca pangilone angen-angen saka kolektif, 2) minangka sarana pangesahe budaya, 3) minangka sarana pendhidhikan, fungsi liyane kang nyengkuyung fungsi utama kang tuwuh saka anane pengembangan analisis yaiku, 5) sarana kanggo nentremake ati, 6) sarana kanggo ngalab berkah, 7) minangka alat hiburan, 8) Fungsi ekonomi.

Banjur babagan owah-owahan *TSA* iki nggunakake konsep utawa panemune Danandjaja (2002:4) kang ngandharake ngenani panyebarane folklor yaiku kanthi cara gethok tular marang wong siji lan sijine, ora lumantar *cetakan* utawa *rekaman*. Lumantar gethok tular kuwi mau, antarane wong siji lan sijine nduweni pamikiran lan pamawas kang uga beda-beda. Mula saka kuwi, bisa ndadekake lan ngowahi folklor sithik baka sithithik. Saliyane iku, saka anane proses pola pikire manungsa kang saya ngrembaka uga bisa ngowahi folklor kang ana sajrone masyarakat lan ndandekake folklor kasebut saya ngrembaka. Saliyane nggunakake konsepe Danandjaja uga digunakake konsep saka Koentjaraningrat, (2009:29) ngandharake owah-owahan budaya minangka proses *pergeseran*, pengurangan, penambahan, lan pangrembakane unsur-unsur sajrone kabudayan.

METODHE PANLITEN

Panliten sajrone *TSA* iki nggunakake ancangan panliten kang asipat kualitatif dheskriptif komparatif. Panliten kualitatif yaiku sawijine ancangan panliten kang ancane kanggo menehi cathetan saka tandhane samubarang kang ditliti kanggo ngasilake data-data

aktual lan akurat. Panliten jinis dheskriptif luwih ngutamakake kualitas dhata. Saliyane kuwi metodhe iki uga kanggo nggambarake kasunyatan-kasunyatan saka objek saengga bisa ngolehake asil kang bener lan pener. Panliten kang sipate komparatif yaiku, panliten kang mbandingake anane salah sawijine variabel utawa luwih sampel kang beda-beda utawa ing wektu kang beda.

Sumber Dhata

sajrone panaliten ngenani *TSA* iki ana loro, yaiku sumber dhata *primer* lan *sekunder*. Saka anane kaloro sumber dhata kasebut banjur bisa dadi dhata.

Dhata

Dhata utawa bahan utama ngenani *TSA* kang bakal diandharake bisa diperang maneh dadi loro yaiku dhata utama lan dhata tambahan. Dhata-dhata kasebut bakal diasilake kanthi cara ngamati, wawancara, lan dhokumentasi.

INSTRUMEN PANLITEN

Panliti

Panliti yaiku salah sawijine pawongan kang nindakake panliten iki. Ing kene panliti kadhapuk minangka dhalang ing sajrone panliten kang ditindakake, Moleong (2009:163).

Dhaftar Pitakonan

Sadurunge panliti nindakake wawancara marang informan dhaftar pitakonan luwih dhisik kudu digawe. Gunane dhaftar pitakonan yaiku kanggo antuk dhata utawa informasi saakeh-akehe saka informan.

Alat Bantu

Alat bantu kang dibutuhake sajrone panliten ngenani *TSA* iki yaiku:

- 1) Lembar observasi
- 2) Lembar angket utawa kuesioner
- 3) Kamera HP utawa kamera digital
- 4) Kartu dhata kanggo nglasifikasikake dhata miturut masalahe.

TATA CARA NGLUMPUKAKE DHATA

Observasi

Miturut Danandjaja (1984:197) observasi yaiku njingglengi utawa ngamati salah sawijine kadadean kanthi cara nggambarake kasunyatan kaya apa kang diingeti. Sudikan (2001:87) uga merang observasi adhedhasar sipat sesambungane dadi loro, yaiku *observasi biasa* lan *observasi terlibat*. *Observasi biasa* yaiku observasi kang ora ana sesambungan antarane panliti lan informan, jalaran panliti ora perlu melu cawane ing tumindake budaya kasebut. *observasi terlibat*, panliti nduweni sesambungan kang raket karo informan, saengga panliti bisa antuk katrangan saakeh-akehe ngenani samubarang kang ditliti.

Wawancara

Wawancara utawa *interview*, yaiku cecaturan kanthi maksud lan ancas tartamtu. Cecaturan iki ditindakake dening rong pihak, yaiku ing antarane tukang

wawancara kang menehi pitakonan lan sing diwawancarai yaiku kang aweh wangsulan jawaban marang pitakonan kang wis diwenehake (Moleong, 2005:135).

Dhokumentasi

Dhokumentasi kanggo nggoleki dhata-dhata ngenani bab-bab utawa varian kang arupa cathetan, transkrip, buku, surat kabar, kalawarti, prasasti, notulen, rapat, legger, agendha lan liya-liyane (Arikunto, 2010:201).

Teknik Transkrip Dhata

Miturut Hutomo (1991:6) tatacarane *transkrip* dhata, yaiku (1) transkrip kanthi cara kasar yaiku, swara kang ana ing rekaman ditulis tanpa ngowahi hurup lan tandhane, (2) transkrip kasar iku mau banjur ditranslitake, (3) sawise iku, panliti miwiti anggane nyusun asil wawancara, (4) sawise asil saka transkripsi rampung, banjur bisa ditulis awujud teks.

KEABSAHAN DHATA

Miturut Sudikan (2001:169), keabsahan dhata iku bisa dibuktikake kanthi cara: 1) nindakake proses triangulasi, sajrone proses triangulasi bisa ditindakake kanthi patang cara yaiku triangulasi sumber dhata, triangulasi nglumpukake dhata, triangulasi tumrap metodhe pangumpulane dhata, lan triangulasi tumrap analisis sakabehane teori kanthi cara nggoleki teori kang relevan utawa selaras kang ana sajrone panliten; 2) nindakake peer debriefing, yaiku cara kang digunakake kanggo mriksa lan nguji asil panliten kang bener; 3) *member check* lan *audit trial* yaiku mriksa dhata kang isih mentah kayadene asil rekaman, dhokumen, lan photo.

TEKNIK ANALISIS DHATA

Langkah-langkah kang bisa ditindakake sajrone teknik analisis dhata ing panliten ngenani *TSA* iki yaiku kaya ing ngisor iki:

- 1) Dhata asil saka observasi lan wawancara dicathet kabeh utawa diklumpukake dadi siji.
- 2) Verifikasi dhata utawa tahap milih lan milah dhata adhedhasar saka rumusan masalah utawa undheran panliten.
- 3) Klasifikasi lan kodifikasi, yaiku nglompokake dhata lan menehi kodhe-kodhe marang dhata-dhata kang wis diklompokake mau.
- 4) Nafsirake dhata, yaiku dhata-dhata kang wis diklumpukake dianalisis siji baka siji kanggo nggoleki isi lan pesen kang kinandhut sajrone *TSA*, dheskripsi kahanan desa, mula buka tradhisi gegayutan anane legendha petilasan NLK, tradhisi kang ana sajrone petilasan NLK, makna lan simbol, fungsi, nilai budaya, lan uga owah-owahan kang dumadi sajrone tradhisi.
- 5) Nyusun draf saka asile panliten kanthi wujud draf skripsi.
- 6) Pungkasane njlentrehake bab dudutan babagan reringkesane isi panliten lan pamrayoga ngenani

upaya kanggo pangrembakane TSA kasebut supaya ora luntur kagiles jaman.

ANDHARAN ASILE PANLITEN

Gegambarane Desa Nglambangan

Sadurunge ngrembug babagan TSA, kang bakal dijilentrehake luwih dhisik yaiku ngenani asal usul desa lan kahanan alam desa Nglambangan. Sajrone panliten kabudayan anane gegambarane kang ana ing desa Nglambangan iki bakal disambungane karo anane TSA.

Asal-Usul Desa Nglambangan

NLK yaiku salah sawijine tokoh kang isih ana tedhak turune saka kerajaan Kahuripan Kediri nalika ing mangsa pamarintahane Prabu Airlangga. Dikuwatake karo petikan ing ngisor iki.

“Nyai Lambang Kuning niku garwa saking salah sawijine manggalane Kahuripan, nanging durung eruh cethane kuwi sapa. Panjenengane kuwi ya isih ana tedhak turune saka Kahuripan Kadiri yaiku nalika Prabu Airlangga.” (Samiyono, 28 Oktober 2016)

Petikan kasebut nuduhake yen, NLK yaiku garwa saka manggalane Prabu Airlangga. Piyambake nyoba kanggo melarikan dhiri saka anane geger Calon Arang, amarga ora ana pemudha kang nglamar utawa nampa lamaran anake minangka calon garwane. NLK mlayu ing desa Nglambangan iki lan babad alas ing Madiun iki banjur diwenehi jeneng desa Nglambangan. Diarani desa Nglambangan amarga asale saka jenenge kang babad yaiku NLK. Saliyane kuwi, slaras karo jenenge yaiku lambang dadi menawa ana apa-apa kang ana gegayutane karo desa biasane ana pralambang- pralambang kang dituduhake marang salah sawijine pawongan kang biyasane cedhak karo petilasane.

Kahanan Alam Desa Nglambangan

Desa Nglambangan yaiku kalebu salah sawijine desa kang paling tua ing sisih wetane kutha Madiun. Topografi dhuwure desa saka lumahing segara 63,00 m dpl. curah udan nganti 2.920,00 mm, dene jumlah wulan udan yaiku 6,00 saben sasine. Desa Nglambangan iki wewatesan karo desa Sobrah ing sisih lor, desa Dampelan ing sisih kidul, wilayah perhutani ing sisih wetan, lan desa Betek ing sisih kulon. Desa Nglambangan iki manggane strategis amarga cedhak karo pusat pamarintahane desa Nglambangan.

Gegambarane Bebrayan ing Desa Nglambangan Kecamatan Wungu Kabupaten Madiun

Struktur Pamarentahan

Susunan organisasi lan tata karya pamarentahan desa Nglambangan kaperang saka: Lurah/Kepala Desa, Carik/Sekretaris, Kasi Pamarentahan, Kasi PMD, sarta Kasi Pelayan Umum. Nalika panliti nindakake panliten iki akeh jabatan kang isih kosong utawa durung kaisi kayata jabatan sekretaris desa utawa kelurahan, kepala urusan utawa kaur pembangunan, kaur pemberdayaan masyarakat, lan kaur umum.

Kahanan Pendhudhuk Desa Nglambangan

Cacahe pendhudhuk kang ana ing Desa Nglambangan kecamatan wungu kabupaten Madiun propinsi Jawa Timur yaiku ana 2.436 jiwa, kaperang saka cacahe wong lanang 1.172 jiwa lan cacahe wong wadon 1.264 jiwa. Pendhudhuk prodhuktif ing umur 18–56 taun udakara 1.280 wong. Dideleng saka akehe jumlah pendhudhuk kang luwih saka separo usia prodhuktif, desa Nglambangan bisa dianggep desa kang makmur lan sejahtera amarga anane pamikiran saka masyarakat ing umur semono akeh-akehe wis ngupaya pakaryan kanthi maksimal.

Pangupajiwa Warga ing Desa Nglambangan

Umume masyarakat desa Nglambangan nduweni penggawean paling akeh yaiku minangka buruh tani. Saliyane iku uga ana kang dadi guru swasta, PNS, ibu rumah tangga, buruh harian, buruh jasa perdagangan asil bumi, buruh usaha jasa transportasi lan perhubungan lan liya-liyane.

Pendhidhikan

Sajrone bidhang pendhidhikan, desa Nglambangan wis nduweni fasilitas pendhidhikan kang cukup apik. Saliyane iku, ing desa Nglambangan uga wis nduweni perpustakaan desa dhewe kang manggon ing balai desa Nglambangan. Desa Nglambangan uga kalebu minangka desa kang tuntas wuta aksara. Dibuktikake menawa wis ana luwih saka separo masyarakat ing desa Nglambangan iki kang wis nglakoni wajib belajar minimal sangang taun kang digalakake dening pamarintah.

Agama

Masyarakat utawa pendhudhuk ing desa Nglambangan saperangan gedhe ngugemi agama Islam, nanging uga ana pendhudhuk kang ngugemi agama Kristen. Mung cacahe wong kang ngugemi agama Kristen saperangan wong kira-kira mung sapersen saka total cacahe pendhudhuk.

Gegayutane Kahanan Desa lan TSA

Wujud gegambarane desa Nglambangan nduweni pangaribawa kang gedhe tumrap kapitayan kang wis dinut dening masyarakat kang wis ana turun temurun. Tindak tanduke masyarakat ing saben dinane uga menehi pangaribawa marang tradhisi kang ana lan ditindakake. Alam bebrayan kang ana ing desa Nglambangan uga nduweni sesambungan lan pangaribawa kang gedhe marang anane TSA petilasan NLK iki. Mula njaga kahanan alam iku kalebu minangka wujud nyata cara ngrembakake tradhisi kasebut. Adicara kang dianakake ing petilasan NLK kaya dene adicara taunan yaiku *Suran Agung* lan sapanunggalane mujudake rasa syukure masyarakat desa Nglambangan marang Gusti Kang Maha Agung uga minangka wujud rasa pakurmatan marang NLK kang dadi tokohe desa.

Mula Bukane Legendha Gegayutan Karo Tuwuhe Tradhisi ing Petilasan NLK

Mula bukane legendha petilasan NLK ora beda kayadene asal-usule desa Nglambangan, amarga kalorone nduweni sesambungan raket antarane siji lan sijine. Mula saka kuwi tuwuhe legendha ora uwal saka asal-usule desa Nglambangan. Banjur Tuwuhe tradhisi kang ana ing petilasan iki wis turun-temurun saka simbah-simbah ing jaman biyen. Tradhisi kang ngrembaka kayata Suran Agung iki kasunyatanane wis ana lan wis ngrembaka sadurunge ana petilasan NLK iki. Banjur anane petilasan iki kang dianggep minangka papan panggonan kang sakral amarga ing kono dimakamke danyange desa kasebut, mula sakabehe tradhisi kasebut mau ditindakake ing petilasan NLK iki.

Tradhisi ing Petilasan NLK

Sajrone TSA iki akeh adicara-adicara adat utawa tradhisi kang nganti saiki isih dipercaya lan terus dianakake kayadene, slametan, kirab, tahlilan, lan ngalab berkah. Adicara slametan ing petilasan NLK iki ana loro yaiku slametan *Widak Kubra* lan slametan *nadzar*. Banjur saliyané adicara slametan kasebut ana adicara kirab. Kirab ing kene uga ana rong werna yaiku *Kirab Pusaka* lan uga kirab tumpeng *Boga Warsa*. Adicara liyané kang uga ana lan dilaksanakake ing petilasan NLK nalika *Suran Agung* iki yaiku, tahlilan.

Bancakan utawa Slametan

Miturut KBBI, slametan yaiku adicara kanggo njaluk slamet, cethane yaiku upacara sedekah panganan lan ndonga bareng.

SLAMETAN WIDAK KUBRA

Ubrampe Tradhisi Slametan Widak Kubra Ambeng (Tumpeng)

Ambeng ing adicara slametan widak kubra iki wujudé arupa tumpeng, dadi sega ambeng kang digawa wujudé digawe tumpeng jangkep karo lawuhane. Ambeng iki wajib ana ing adicara slametan widak kubra iki, amarga ing kene wujudé minangka syarat kanggo pepeke sajen ing adicara slametan widak kubra.

Gedhang Raja Setangkep

Gedhang kang digunakake yaiku gedhang raja, cacahé ana setangkep lan dipilih sing wis mateng utawa tuwa. Tujuwane supaya sabubare adicara slametan widak kubra bisa didhahar utawa digawa mulih kabeh warga masyarakat kang teka nalika adicara slametan widak kubra iki.

Jenang Putih, Jenang Abang, lan Jenang Baro-Baro

Jenang kang digunakake ing kene wujudé ana telu yaiku, jenang putih, jenang abang, lan jenang baro-baro. Katelu jenang kasebut gunane yaiku minangka sajen kang mengkone dicepakake kanggo para leluhur.

Jadah

Jadah iki yaiku panganan kang digawe saka beras ketan kang dicampur karo parutan klapa banjur didang lan ditetel.

Rengginang

Rengginang yaiku sajinise krupuk kandel kang digawe saka sega utawa beras ketan kang digaringne kanthi cara dipepe ing ngisor srengenge banjur digoreng.

Pala Pendhem

Sajen pala pendhem kuwi wajib kudu ana ing adicara slametan widak kubra iki wujudé uga ana maneka werna kang baku kudu mateng. Biyasane kang nggawa pala pendhem kuwi diwajibake Pak Kepala Desa kang minangka punjere desa.

Tatalaku Tradhisi Slametan Widak Kubra

Adicara slametan *Widak Kubra* ditindakake ing malem jemuah Legi lan jemuah Legi awan. Ing adicara *Widak Kubra* iki kabeh masyarakat padha nggawa ambeng (tumpeng). Ambeng diklumpukna dadi siji, banjur ambeng didongani bareng kang dipimpin dening salah sawijine sesepuh desa kasebut.

SLAMETAN NADZAR

Ubrampe Slametan Nadzar

Panggang

Panggang kalebu wujud ubrampe kang kudu ana ing adicara slametan nadzar. Biyasane pitik kang digunakake kanggo diolah minangka panggang kuwi dipilih jago. Panggang iki mengko dadi ubrampe panjangkep sajrone tumpeng.

Endhas Cakar

Endhas cakar kalebu ubrampe kang kudu ana ing nalika slametan utamaé slametan nadzar iki cethane minangka syarat *ujub*.

Tatalaku Slametan Nadzar

Slametan iki dianakake ora dipesthi ing dina apa, gumantung saka kang nduweni khajat utawa *nadzar*. Ora beda kaya slametan-slametan liyané, luwih dhisik, kang nduweni khajat bakal mara lan awèh kabar marang tangga teparo ngenani khajat kang arep ditindakake kuwi. Slametan iki dipimpin dening salah sawijine sesepuh desa. Sadurunge diendumke kanggo tangga teparo luwih dhisik tumpeng bakal dijupuk kanggo diujubake marang NLK kang minangka danyange desa Nglambangan. Syarat kanggo ngujubake yaiku pucuke sega tumpeng kang lincip ndhuwure tumpeng kanthi lawuhan endhas, cakar, lan swiwi.

Kirab

Kirab dilakoni dening masyarakat kanthi cara mlaku iring-iringan kanthi bebarangan lan urut. Biyasane sajrone kirab iki ana barang kang dianggep sakral lan nduweni sipat magis utawa ghaib kang dadi ubrampe kang diiring.

KIRAB TUMPENG BOGA WARSA

Ubrampe Kirab Tumpeng Boga Warsa

Sega Tumpeng

Sega tumpeng iki wujudé yaiku digawe saka sega putih kang diwangun utawa dicithak dadi gunungan kang dhuwure ana 2 (rong) meter. Beda karo tumpeng-tumpeng liyané, tumpeng iki isen-isene mung ana

gedhang, saluwih kayata kembang endhog kuwi mung digunakake minangka hiasan supaya tumpeng katon luwih menarik lan ora mung katon putih.

Kembang

Kembang ing kene digunakake minangka hiasan tumpeng *Boga Warsa* supaya ora katon mung sega gunungan putih. Kejaba digunakake kanggo hiasan. Kembang kang digunakake kanggo hiasan iki ana rong werna yaiku kembang mawar lan uga kembang kenanga.

Endhog lan Gedhang

Endhog kang digunakake ing kene biyasane yaiku nggunakake endhog pitik kampung, dene gedhang biyasane nggunakake gedhang raja. Endhog pitik kampung kuwi wujud godhogan, dene gedhang wujud wis mateng. Mengkone endhog iki diseleh ing pucuke sega tumpeng lan gedhang diseleh ing pinggir-pinggire sega tumpeng.

Tatalaku Kirab Tumpeng Boga Warsa

Kirab tumpeng *Boga Warsa* iki dianakake bebarengan karo *Kirab Pusaka* yaiku ing dina malem setu sawise adicara slametan utawa bancakan *Widak Kubra*. Tumpeng iki mengko diiring bebarengan karo pusaka. Urut-urutane ana Bapak Lurah manggon ing ngarep banjur pusaka lan mburine maneh tumpeng *Boga Warsa*, saburine tumpeng *Boga Warsa* isih ana akeh maneh kayata ambeng lan sapanunggalane. Bab utama kang uga wajib ana ing *Kirab Pusaka* iki yaiku pala pendhem. Biasane sing wajib gawa pala pendhem iki yaiku Kepala Desa kang minangka punjere desa. Anggone ngarak tumpeng *Boga Warsa* iki, tumpenge dipikul dening wong papat.

KIRAB PUSAKA

Ubarampe Kirab Pusaka

Kembang Setaman

Kembang setaman kang digunakake sajrone adicara kirab pusaka iki yaiku ing antarane ana mawar, mlathi, kanthil, lan kenanga.

Pusaka Tumbak Totog

Tumbak Totog dipercaya minangka pusaka kang bisa nolak balak. Saliyane nduweni khasiyat minangka tolak balak pusaka iki biyasane uga digunakake kanggo pager-pager omah, mligine kang omahe manggon ing tengah-tengah protelon utawa omah sunduk sate.

Mori

Mori ing kene digunakake kanggo buntel utawa uwet kanggo pusaka tumbak kang dikirab.

Tatalaku kirab pusaka

Kirab Pusaka dianakake sawise adicara slametan *Widak Kubra* cethane yaiku ing malem Setu. Pusaka kang digunakake kanggo adicara kirab yaiku Tumbak Totog. Pusaka kasebut mengkone dikirab wiwit saka daleme Pak Lurah nganti tumuju ing pundhen NLK. Bebarengan karo kuwi uga ana kirab tumpeng *Boga Warsa*. Sajrone *Kirab Pusaka* iki Lurah desa

Nglambangan kang minangka pamimpine desa mangon ana ing ngarep diiring dening sesepuh kang nggawa pusaka kang dibuntel kain mori lan kembang ing sisih kiwa lan tengene Bapak Lurah. Babagan liyane kang uga wigati sajrone *Kirab Pusaka* iki yaiku pala pendhem. Beda karo kirab-kirab liyane biayasane pala pendhem kang digunakake kahanane isih entah, nanging kirab iki pala pendheme wis mateng. Nalika ngarak pusaka ora oleh diganteni wong liya. Sabubare diarak keris mau banjur didongani luwih dhisik dening sesepuh desa lan dipasarahake ing pundhen NLK.

Tahlilan Utawa Istigosah

Petilasan NLK iki kerep uga digelar tahlilan utawa istighosah utamane nalika mapag sasi Sura utawa mapag pengetan TSA. Tahlilan ditindakake ing malem jemuah legi. Tahlilan utawa istighosah iki dipimpin dening salah sawijine sesepuh desa utawa sapa wae kang ngerteni babagan agama. Nalika ing adicara iki diwiwiti saka maca yasin luwih dhisik, banjur maca tahlil, sholawat diwaca kanthi cara bareng-bareng sabubare kuwi ngaji bareng utawa ceramah.

NGALAB BERKAH

Ubarampe Ngalab Berkah

Kembang telon

Kembang telon yaiku kembang kang cacahé mung ana telung werna. Biyasane kembang iki digunakake kanggo ngirim. Wujudé iku arupa kembang kenanga, mawar lan kanthil.

Dupa

Miturut poerwadarminta (1937:72) dupa yaiku enggon-enggonan kutug kang bisa arupa bisa menyan. Saliyane iku dupa iku bisa ditegesi yaiku wangin-wanginan utawa wewangen kang asal mulane saka tlutuh wit damar.

Kinang

Kinang sajrone ritual ngalab berkah ing petilasan NLK wujudé ana enjet, gambir, suruh kang dibuntel dadi siji banjur carane yaiku nggunakake yaiku dipamah.

Tatalaku Ngalab Berkah

Tatalaku nindakake ngalab berkah kang biyasane ditindakake dening masyarakat yaiku, kanthi cara semedhi utawa bisa uga andum berkat marang para warga nalika nindakake adicara slametan ing punden kasebut utawa nalika anane TSA ing petilasan NLK iki. Semedhi kang ditindakake dening sawijine pawongan ing petilasan NLK biyasane dilakoni nalika wayah tengah wengi, nalika tengah wengi kasebut dirasa wektu kang paling pas kanggo semedhi, amarga kahanane kang sepi. Kahanan kang sepi kasebut ndadekake pawongan kang semedhi tansaya luwih khusus lan bisa luwih konsentrasi maneh anggone nindakake semedhi lan ngenebake kabeh pikiran uga prakara-prakara kang ana ing panguripane.

HIBURAN

Langen Beksan

Tayuban dibarengake karo adicara slametan utawa bancakan. Anane kapitayan menawa danyang ing desane kasebut seneng marang kesenian tayub, mula ing adicara kasebut uga digelar adicara seni tayub. Alesane yaiku kuwatir yen tanpa anane seni tayub ing adicara *Suran Agung*, danyang desa bakale nesu. Saliyane iku, bakal ana bab-bab kang ora dikarepake bisa wae kedadean.

Wayangan

Wayangan ing kene mung dadi sarana kanggo nglelipur utawa hiburan kanggo masyarakat kang teka ing adicara. Sajrone adicara *Suran Agung* ing petilasan NLK iki ana syarat kang dipercaya dening masyarakat desa Nglambangan nganti saiki yaiku menawa nanggap wayang kudu mentasake lakon “wahyu” sajrone pagelaran wayang kulite. Pagelaran wayang iki dilakoni ing dina Setu bengi sabubare adicara *Kirab Pusaka* lan kirab tumpeng *Boga Warsa*. Sadurunge adicara wayangan dilaksanakake luwih dhisik bapak Lurah desa Nglambangan ngaturna salah sawijine wayang yaiku gunung marang dalan Ki Endro Kusumo. Dibacutake babare wayangan kanthi lakon “Wahyu Makutarama”.

Makna lan Simbol Kang Kinandhut Sajrone Tradhisi

Sajrone adicara-adicara kang ana ing legendha kasebut nduweni utawa ngandhut simbol-simbol tartamtu ing antarane yaiku kayata kang ana ing tradhisi bancakan utawa slametan, kirab tumpeng *Boga Warsa*, *Kirab Pusaka*, tahlilan lan langen beksan utawa tayuban. Saliyane makna simbol kang kinandhut sajrone adicarane, ubarampe utawa piranti kang nyengkuyung anane tradhisi uga ngandhut simbol-simbol tartamtu kayadene kembang.

Makna Lan Simbol Kang Kinandhut Sajrone Ubarampe Lan Tatalaku Sajrone Tradhisi SLAMETAN WIDAK KUBRA

Slametan utawa masyarakat desa Nglambangan kerep nyebut bancakan yaiku salah sawijine adicara kang dianakake saben sasi Sura kang jenenge *Widak Kubra*.

Makna Sajrone Ubarampe Slametan Widak Kubra Ambeng (Tumpeng)

Ambeng yaiku tegese sega kang dikepeng nalikane slametan. Sega ambeng iki nduweni lambang minangka lambange kabegjanaan. Tumpeng nduweni teges utawa makna yaiku tumapaking panguripan tumindak lempeng tumuju pangeran. Kabukti saka anane petikan wawancara iki:

“Tumpeng dhewe nggih nduweni makna filosofis mbak, yaiku tumungkula sing mepeng, nek teges ambane tumapaking panguripan tumindak lempeng tumuju pangeran. Werdine, menawa kita kepengin urip slamet kudune tansah rajin ngibadah.” (Mbah. Parman, 29 Oktober 2016).

Tumpeng nduweni makna kang ana sesambungane karo panguripane manungsa ing alam donya. Tumpeng digunakake kanggo salah sawijine wujud utawa sarana pakurmatan marang Gusti lan uga NLK. Wujud isen-isene ambeng utawa tumpeng bakal diandharake siji baka siji kaya mangkene iki.

a. Urap-urapan

Urap mujudake lawuhan kang digawe saka tetuwuhan, kang dicampur karo klapa parut kang wis dicampuri bumbu. Ngenani makna kang kinandhut dibuktekake saka petikan wawancara iki.

“Urap kuwi tegese padha karo urip, dadi minangka manungsa kuwi kudu bisa nguripi, nafkahi kluwargane kanthi cara kang becik, tegese kuwi halal. Urap uga bisa ditegesi minangka sumber panguripan, tegese yen manungsa kuwi tansah urip sehat, bagus waras kuwi bakal bisa nerusake apa sing wis dadi warisane para leluhure.” (Mbah. Parman, 30 Oktober 2016).

Katrangan ing ndhuwur bisa dingerteni yen tembung urap kuwi tegese padha karo urip, tegese maneh yaiku bisa nguripi lan nafkahi keluwargane kanthi cara kang halal utawa becik. Urap uga nduweni teges sumbere panguripan.

b. Pitik Inkung

Inkung iki minangka pralambang saka manungsa nalika ngibadah utawa tegese “manembaha ingkang linangkung”. Sajrone ngibadah marang Gusti Allah manungsa kudu tansah khusuk lan ora oleh nganti diundur-undur, ngeling-eling kaya-kaya ibarat sesuk bakale mati. Kabukti saka andharan iki.

“Tegese ingkung kuwi dawane ngene “manembaha ingkang linangkung” dadi manungsa urip ing ngalam donya ki kudu tansah ngibadah kanthi khusuk lan tenanan, ibarate kaya sesok ki wes kaya-kaya arep mati.” (Mbah. Parman, 30 Oktober 2016).

Andharan kasebut nuduhake yen, sejatine ingkung kuwi nduweni makna kang wigati kanggo panguripane manungsa. Minangka manungsa kang urip ing alam donya iki dikarepake supaya ora nganti lali marang Gustine utamane marang kuwajibane ngibadah kanthi khusyuk.

Gedhang Raja Setangkep

Gedhang setangkep nduweni teges minangka sangune urip kang jangkep. Gedhang tegese digawe kadang, cethane, sajrone panguripane manungsa kudu tansah ngutamakake sipat kakluwargan. Kabukti saka petikan iki.

“Gedhang tegese kuwi digawe kadang, cethane sajrone panguripane manungsa kuwi kudu ngutamakake sipat kekeluwargaan. Tegese

maneh, menawa nduwe masalah apa wae kudu dirampungake kanthi cara sing apik, supaya ora dadi gedhe lan ora ngrusak paseduluran.” (Mbah Parman, 30 Oktober 2016).

Andharan kasebut nuduhake, yen gedhang nduweni teges kang wigati tumrap panguripane manungsa ing ngalam donya utamane ing panguripan bebrayan lan srawung karo liyane.

Jenang putih, jenang abang, lan jenang baro-baro

Jenang iku nggambarake laire manungsa, jenang putih nggambarake wiji saka bapa, jenang abang nggambarake wiji saka ibu, dene jenang baro-baro mujudake utawa nggambarake kakang kawah adhi ari-ari. Katelune jenang kasebut nduweni pralambang dhewe-dhewe. Jenang putih nduweni makna yen manungsa kuwi ciptaane Gusti, nalika kapisanan ana ing alam donya manungsa kuwi durung nduweni dosa nganti tumindake manungsa kuwi uwis ora nurut marang paugeran-paugeran kang ana.

Jadah

jadah iki nduweni pralambang kanggo ngraketake paseduluran. Kabukti saka petikan ing ngisor iki.

“Jadah kuwi nggawene saka beras ketan mbak. Carane nggawe kuwi ditetel-tetel tujune supaya padet lan raket. Wujude jadah kuwi lak kelet kuwi mujudake supaya kanggo paseduluran kuwi tansaya kelet pasedulurane utawa raket pasedulurane.” (Mbah. Waginem, 30 Oktober 2016).

Andharan ing ndhuwur bisa dingerteni, dikarepake nalika tradhisi iki ditindakake, warga masyarakat ing desa Nglambangan iki mligine pasedulurane tansah tansaya dijaga lan tansaya raket.

Rengginang

Rengginang iki nglambangake rasa persatuan amarga ing kene beras lan ketan kuwi dicampur dadi siji lan raket, tegese nggathukake supaya ora ambyar. Saliyane kuwi, rengginang uga nglambangake kemakmuran. Disengkuyung karo petikan wawancara ing ngisor iki.

“Rengginang kuwi nggambarake kemakmuran merga rengginang kuwi lak digawe saka beras lan ketan, beras lan ketan kuwi dipercaya dening masyarakat kene minangka simbol kemakmuran”. (Mbah Parman, 30 Oktober 2016).

Andharan kasebut nuduhake yen, kanthi anane rengginang ing adicara iki dadi pangajab supaya Gusti Kang Maha Agung tansah terus anggone menehi kemakmuran marang masyarakat desa Nglambangan.

Pala Pendhem

Pala pendhem minangka pangeling-eling menawa sakabehe manungsa kang ana ing donya iki bakal bali ing asale yaiku lemah. Kabukti saka petikan iki.

“Pala pendhem urip lan thukul ing ngisor lemah lha kuwi diwujudake kaya asale manungsa yaiku ya saka lemah, dadi pala pendhem kuwi minangka sarana pangeling-eling kanggo manungsa yaiku kudu tansah eling asale lan baline yaiku asale saka lemah sok mben ya bakal bali ning lemah.” (Samiyono, 28 Oktober 2016).

Petikan kasebut nuduhake yen, pala pendhem dadi sarana kanggo pangeling-eling tumrap para manungsa supaya ora lali marang asale lan uga manungsa uga bakal bali menyang asale.

Makna Sajrone Tatalaku Slametan Widak Kubra

Bancakan utawa slametan yaiku adicara kanggo njaluk slamet, cethane yaiku upacara sedekah panganan lan ndonga bareng, kang tujuwane kanggo nyuwun keslametan lan katrenteman kanggo keluarga kang nganakake.

SLAMETAN NADZAR

Makna Sajrone Ubrampe Slametan Nadzar

Panggang

Panggang mujudake lambange wong kang kendel amarga ora gumantung saka pitulungane liyan. Kabukti saka petikan wawancara ing ngisor iki:

“Panggang kuwi nglambangake sipat mandhiri. Minangka manungsa kuwi ora oleh gumantung terus-terusan marang wong liya kanggo nyukupi butuhe, dadi kudu bisa usaha dhewe ngupaya kanggo panguripane.” (Samiyono, 28 Oktober 2016).

Andharan kasebut nuduhake, yen panggang kuwi nduweni teges minangka pralambang ngenani sipat mandhiri.

Endhas Cakar

Wujud endhas, cakar, swiwi, blutru kasebut dianggep minangka klangenane NLK utawa panganan kang diseneni dening panjenengane. Mula saka kuwi, masyarakat panyengkuyunge percaya menawa apa kang wis dadi klangenane eyange utawa NLK kasebut menawa bisa dituruti bakal antuk berkah pangestu lan apa kang dikarepake bisa diijabah.

Makna Sajrone Tatalaku Slametan Nadzar

Ora ana bedane karo slametan widak kubra. Slametan iki uga digunakake kanggo sarana muji syukur marang berkah kang wis diparingake dening Gusti Kang Maha Agung. Bancakan utawa slametan yaiku adicara kanggo njaluk slamet, cethane yaiku upacara sedekah panganan lan ndonga bareng, kang tujuwane kanggo

nyuwun keslametan lan katrenteman kanggo keluarga kang nganakake.

KIRAB TUMPENG BOGA WARSA

Diarani tumpeng *Boga Warsa* saka tembung Boga lan Warsa. Kabukti saka petikan iki.

“Tumpeng *Boga Warsa* kuwi kadadean saka rong tembung. Boga lan Warsa. Boga nduweni teges pangan, dene Warsa umume ditegesi taun, nanging sing dimaksud ing kene yaiku nduweni teges udan. Dadi *Boga Warsa* kuwi tegese udan pangan. dikarepake saka anane tradhisi kirab tumpeng iki, desa Nglambangan mligine bisa murah sandhang pangane utawa ora kurang pangan.” (Samiyono, 28 Oktober 2016).

Andharan ing ndhuwur nuduhake, ngenani tegese *Boga Warsa*, yaiku kaperang saka rong tembung Boga lan Warsa.

Makna Ubarampe Kirab Tumpeng Boga Warsa Sega tumpeng

Sega putih nggambarake, yen samubarang kang wis mlebu utawa didhahar utawa kang bakale dadi getih lan daging kudu dipilih saka sumber kang resik utawa halal. Gunungan nduweni makna minangka sawijine wujud pangarep-arep marang Gusti, supaya sajrone panguripane tansah anthuk kawilujengan. Dibuktikake saka petikan iki.

“Sega putih kuwi nglambangake menawa apa kang kudu mlebu lan dipangan kuwi kudu dipilih saka sumber kang resik lan halal. Digawe gunungan kuwi tujane kuwi kanggo ditujokake marang Gusti Allah, supaya apa kang dadi kekarapan bisa kaleksanan utawa bisa dikabulake.” (Mbah. Waginem, 30 Oktober 2016).

Petikan kasebut nuduhake, yen sega tumpeng kuwi wujud saka sega putih kang diwangun dadi gunungan. Digawe gunungan kuwi ditujokake marang Gusti Kang Maha Agung.

Kembang

Kembang kang digunakake kanggo hiasan iki ana rong warna yaiku kembang mawar lan uga kembang kenanga. Kabukti saka petikan ing ngisor iki.

“Tegese yen kembang mawar kuwi maknane sabar, tegese dikarepna manungsa kuwi bisa ngempet hawa nepsune. Nek kembang kenanga kuwi maknane tumenga, tegese kudu eling marang kiwa tengene utawa seneng tetulung marang liyan.” (Mbah. Parman, 30 Oktober 2016).

Andharan ing ndhuwur bisa dingerteni yen, kembang ing kene nduweni piguna kang wigati sajrone tradhisi kirab tumpeng iki. Kejaba saka iku, kembang uga dadi penyengkuyung saka anane tradhisi kasebut.

Endhog

Endhog pitik diumpamakake kaya donya kang cacahé ana telung perangan. Teges mau diumpamakake kayata kalungguhane masyarakat kaperang dadi telung lapisan masyarakat wiwit ndhuwur, tengah, lan ngisor. Kabukti saka petikan iki.

“Endhog kaperang saka telung bungkus, kapisan kuwi kulit, putihe edhog lan kuninge endhog, diumpamakake kaya donya, ning donya kuwi ana wong sing sugih, kecukupan, lan wong kang sarwa kekurangan.” (Samiyono, 28 Oktober 2016).

Petikan kasebut, kuwi bisa dingerteni, manungsa kuwi diumpamakake kaya endhog kang nduweni telung lapisan. Menawa manungsa kuwi ana kang sugih, kecukupan, lan uga ana kang sarwa kurang utawa kacingkrangan. Mula saka kuwi dikarepake manungsa bisa urip guyub lan rukun tanpa ana pambada kang matesi.

Gedhang

Ora beda kaya tegese gedhang kang ana ing sajen slametan *Widak Kubra*, gedhang nglambangake minangka sangune urip kanggo manungsa ing alam donya kang wujudé jangkep. Saliyane iku, gedhang nduweni makna liya yen, yaiku tegese “gumregete nyuwun pepadhang” ing sajrone panguripane ing alam donya manungsa kudu tansah terus nyuwun pituduh marang Gusti Pangeran kanggo nindakake Panguripane supaya lumaku kanthi apik lan becik.

Makna Tatalaku Kirab Tumpeng Boga Warsa

Tatalaku sajrone kirab nduweni makna kang wigati tumrap panguripane manungsa. Kirab pusaka lan kirab tumpeng Boga Warsa ditindakake kanthi cara mlaku bareng-bareng lan iring-iringan, iki nduweni makna yen manungsa kudu tansah seneng lumaku bebarengan lan slaras sarta gotong royog bebarengan.

KIRAB PUSAKA

Kirab Pusaka dipercaya minangka salah sawijine sarana kanggo tolak balak, yaiku ngadohake sekabehe bebaya kang ana ing desa.

Makna Sajrone Ubarampe Kirab Pusaka Kembang Setaman

Wujudé kembang iki nduweni makna kang beda-beda antarane siji lan sijine. Bab iki disengkuyung kanthi anane andharan iki.

“kanthil kuwi tegese kanthi laku tansah kumanthil. Mlathi tegese rasa melad saka njerone ati, kenanga saka tembung kenanga utawa kenangen ing angga, banjur mawar kuwi maneka warna sing ala ben tawar utawa uga bisa diarani mawar mawi arsa lan awar-awar ben tawar.” (Mbah. Parman, 30 Oktober 2016).

Kembang setaman kuwi nduweni teges kang wigati minangka sarana panyengkuyung sajrone adicara *Kirab Pusaka*. Kembang setaman ngemu pitutur-pitutur becik kang bisa digunakake sajrone panguripane manungsa.

Pusaka Tumbak Totog

Tumbak Totog dipercaya minangka pusaka kang bisa nolak balak. Bab iki kabukti ing andharan iki.

“Pusaka-pusaka tilarane NLK sejatine kuwi ana akeh mbak, nanging sing biasane dikirabne ya mung Tumbake mawon mbak”. (Samiyono, 28 Oktober 2016).

Sajrone adicara *Kirab Pusaka* iki, kang dikirab mung salah sawijine pusaka kang dipercaya minangka punjere kang bisa makili sakabehe pusaka tilarane NLK. Pusaka kasebut yaiku Tumbak Totog.

Mori

Kain mori nglambangake kesucian tegese nduweni sipat becik, lan ora nduweni sipat kang ala. Werna putih uga minangka sarana pageling-eling marang marang asal lan baline. Kabukti saka petikan iki.

“Kain mori kuwi, pralambang kasucian mbak, wernane putih kuwi mujudake sipat kang suci, resik lan adoh saka sipat ala.” (Mbah. Parman, 30 Oktober 2016).

Andharan kasebut nuduhake yen, mori kuwi wigati banget sajrone *Kirab Pusaka* iki. saliyane digunakake kanggo nyucikake pusaka, uga dikarepake anane kain mori iki dadi sarana kanggo pangeling-eling marang sekabehe manungsa marang Gustine.

Makna Sajrone Tatalaku Kirab Pusaka

Ora beda kayadene kirab tumpeng Boga Warsa, kirab pusaka uga nduweni makna minangka sarana kanggo ngruwat desa. Tegese yaiku sarana kanggo mageri desa lan nyucikake desa utawa ngadohake desa saka balak. Tatalaku sajrone kirab nduweni makna kang wigati tumrap anguripane manungsa. Ditindakake kanthi cara mlaku bareng-bareng lan iring-iringan nduweni makna yen manungsa kudu tansah seneng lumaku bebarengan lan slaras sarta gotong royong bebarengan.

Ngalab berkah

Makna Ubarampe Ngalab Berkah

Kembang Telon

Kembang telon iki mung nggunakake telung werni. Telung rupa kembang kuwi uga nduweni makna kang beda-beda. Kabukti saka petikan wawancara ing ngisor iki.

“Kembang mawar kuwi tegese sabar. Kanthil gadhing tegese eling. Dene kenanga kuwi tegese tumenga, manungsa kudu tansah ndeleng sisih kiwa tengen lan kudu seneng tetulung marang

tangga utawa liyan.” (Samiyono, 28 Oktober 2016).

Maknane kembang telon kasebut, dikarepake manungsa tansah nduweni sipat kang sabar, eling marang sapa-dha-padha lan kang paling wigati eling marang Gusti minangka kang akarya jagad.

Dupa

Dupa iki nduweni makna minangka sarana komunikasi karo leluhure kang sipate sakral. Kabukti saka andharan iki.

“Keluke saka dupa kuwi mujudake sarana kanggo nyawijikake ragane sing nyekar utawa sing medhitasi ana ing kono karo alam leluhure utawa eyange kene ya NLK kuwi mau.” (Samiyono, 28 Oktober 2016).

Andharan saka petikan kasebut bisa dingerteni yen, gandane mujudake menawa apa kang dadi pepenginanane saka para peziarah ing petilasan NLK kasebut bisa kasembadan utawa diijabahi dening Gusti Kang Maha Kuwasa.

Kinang

Kinang minangka sesaji kanggo para leluhur supaya apa kang dikarepake bisa kaleksanan lan supaya bisa antuk berkah pangestu saka para leluhur.

Makna Tatalaku Ngalab Berkah

Sajrone ritual ngalab berkah biyasane kanthi cara semedhi utawa nyepi, saka kene bisa dingerteni yen sejatine kanggo nggayuh kasampurnaning urip kuwi manungsa kudu bisa ngendhalikake hawa nepsune. Wong kang nindakake semedhi utawa nyepi, kudu nduweni sipat kang sabar lan bisa ngendhalikake hawa nepsune mula saka kuwi ora sembarang owng bisa nindakake semedhi iki.

Wayangan

Makna Ubarampe Pagelaran Wayang Kulit

Ingkung

Ingkung uga nggambarake manungsa nalika isih bayi sing isih suci durung nduweni luput apa-apa. Kabukti saka andharan ing ngisor iki.

“Ingkung kuwi nggambarake manungsa nalika isih bayi, tegese bayi kuwi lak sik suci urung nduweni kaluputan apa-apa.” (Mbah Waginem, 30 Oktober 2016).

Adhedhasar adicara TSA kasebut, mula dikarepake manungsa bisa bali suci. Tegese bisa tumindak becik.

Tumpeng Robyong

Tumpeng iki digawe saka sega putih kang diwangun dadi gunung. Ana ing pucuking tumpeng diencepi lombok abang lan brambang minangka simbol pucuk tumuju ing Gusti. Kabukti saka petikan wawancara iki.

“Tumpeng robyong kuwi tumpeng sing pinggire isen-isene ana kulupan, nglambangake kemakmurane warga masyarakat.” (Mbah Waginem, 31 Oktober 2016).

Andharan ing ndhuwur nuduhake kanthi anane tumpeng robyong dikarepake warga desa Nglambangan lan masyarakat ing sakupenge tansah piningan berkah lan uga kemakmuran saka Gusti Kang Maha Agung.

Jajan Pasar

Jajan pasar kasebut mujudake nglambangake murahe sandhang pangan. kabukti saka petikan iki.

“Jajanan pasar kuwi nggambarake murahe sandhang pangan, panganan sing rena-rena maceme kuwi dadi bukti sugihe pangan. Lah apa sing dikarepake yaiku supaya ben sugin sandhang pangan lan murah pangane.” (Mbah. Waginem, 30 Oktober 2016).

Adhedhasar saka petikan kasebut, bisa dingerteni yen jajan pasar yaiku wujud pralambang murahe sandhang pangan.

Gedhang Sanggan Utawa Gedhang Setangkep

Sajrone sajen wayangan iki gedhang dideleh ing wadhah mengko didadekake siji karo bolah utawa benang, kinang, kembang setaman, lan dhuwit wajib. Kinang wujud yaiku ana suruh, gambir, enjet, dene sajrone kembang setaman.

Dhuwit wajib

Dhuwit iki gunane kanggo njangkepi sajen kang kurang. Dhuwit mujudake kuncine donga kang dikarepake lan diomongake. Kabukti saka andharan ing ngisor iki.

“Dhuwit digunaake minangka sarana kanggo genepi utawa njangkepi sajen sing kurang pepeg. (Mbah Waginem, 30 Oktober 2016).

Adhedhasar petikan ing kasebut bisa dingerteni yen, dhuwit kuwi wujud rasa syukure warga masyarakat desa Nglambangan mligine marang Gusti Kang Maha Kuawasa.

Kinang

Kinang mujudake simbol sesembahan marang para leluhur supaya apa kang dikarepake lan dadi gegayuhan bisa kaleksanan lan supaya bisa antuk berkah pangestu saka para leluhur utawa saka danyange.

Kembang setaman

Kembang setaman kuwi wujud kaya kang ana ing ubarampe sadurunge yaiku ing ubarampe kirab. Kembang kasebut ngemu teges dhewe-dhewe kayata mawar tegese binawar, mlathi tegese kedaling lathi, kanthi tegese kumantil-kantil ing wardaya, kenanga tegese kenanga utawa kumenang-keneng ing sajrone ati.

Beras

Beras nduweni makna kang wigati, diwiwiti saka carane nandur pari yaiku wiwit saka milih winih kang paling apik, saka proses nandur winih kang wis dipilih mau, proses ngrabuk, ngileni banyu ing sawah, mbabuti suket nganti pungkasan yaiku panen. Tata urutan saka nandur pari nganti panen nduweni makna yen manungsa kuwi kudu tansah ngupaya kanthi tumemmen supaya apa kang dadi pepenginan bisa digayuh.

Kendhil lan kendhi

kendhi lan kendhil kuwi mujudake sawijine pangajabe masyarakat desa Nglambangan supaya antuk rejeki kang linuwih saka Gustine. Kendhil kanthi isi beras dadi wujud pangajab supaya cukup kabutuhan, dene kendhi kanggo isen banyu mujudake rejeki kang lancar lan akeh utawa kebak.

Nilai-Nilai Budaya kang Kinandhut Sajrone Tradhisi Suran Agung

Nilai Dhidhaktik

Nilai dhidhaktik yaiku nilai kang ngandhut ajaran utawa pasinaon.

Nilai etik

Nilai etik yaiku nilai kang ana sesambungane karo akhlak.

Nilai Religius

Nilai religius yaiku nilai kang ana sesambungane karo kapercayaan utawa keyakinan.

Fungsi Tradhisi Suran Agung Tumrap Bebrayan Panyengkuyunge

TSA Minangka Alat Proyeksi

Anane tradhisi lan carita legendha kasebut menehi pangarep-arep marang masyarakat supaya masyarakat tansah piningan slamet anggone urip ing alam donya iki. Akeh piguna kang bisa dijupuk saka tradhisi, salah sawijine yaiku kayata kanggo tolak balak sajrone adicara *Suran Agung*.

TSA Minangka Alat Pengesahan Budaya

Anane tradhisi-tradhisi kang isih diugemi dening masyarakat kang ana ing sakupenge petilasan NLK iki, sejatine bisa nambahi sugihe budaya ing desa Nglambangan dhewe mligine. Tradhisi kang isih ngrembaka lan isih ana iki kudu terus diuri-uri supaya tetep bisa lestari, aja nganti budaya lokal utawa budaya kang diduweni bangsa indonesia iki ilang kagerus jaman utawa diakoni dening negara liya.

TSA Minangka Sarana Pendhidhikan

Lumantar TSA kasebut dikarepake bisa menehi pituduh marang generasi mudha yaiku ngenani gambaran anane tradhisi lan fungsi sarta makna-makna kang kinandhut sajrone tradhisi bisa dadi medhia pasinaon kang bisa dijupuk paedahe kanggo urip bebrayan ing saben dinane lan ing mangsa ngarepe.

TSA Minangka Alat Pengendhali Sosial

Petilasan utawa masyarakat kerep ngarani pundhen NLK kasebut bisa dadi alat utawa sarana kanggo ngendhalekake tumindake masyarakat ing sajrone urip bebrayan. Ancas kang utama yaiku bisa ngraketake paseduluran nalika adicara tradhisi *Widak Kubra* ditindakake.

TSA Minangka Alat Kanggo Nentremake Ati

Petilasan NLK iki kerep dadi papan jujukan kanggo wong-wong kang sambat ngenani panguripane. Akeh masyarakat percaya menawa apa kang dikarepake lan perkara kang diadhepi sajrone panguripane bisa kalong utawa suda kanthi lumantar petilasan kasebut.

TSA minangka alat kanggo ngalab berkah

Petilasan NLK iki uga dadi salah sawijine papan kang digunakake kanggo ngalab berkah dening masyarakat kang ana ing sakupenge petilasan utawa sajabane petilasan. Carane yaiku kanthi dedonga marang gusti lumantar NLK.

TSA Minangka Alat Hiburan

Sajrone TSA ing petilasan NLK kang minangka sarana hiburan yaiku nalika ing sasi Sura ditindakake adicara TSA. Sajrone tradhisi kasebut ana adicara-adicara kayadene anane tradhisi *Widak Kubra*, bersih desa, slametan, langen beksan utawa tayuban, *Kirab Pusaka* lan sapanunggalane. TSA iki bisa diarani minangka pesta rakyat..

Fungsi Ekonomi

Fungsi kang pungkasan saka anane TSA ing petilasan NLK yaiku fungsi ekonomi. Anane adicara TSA iki uga menehi kabegjan tumrap para bakul kang nggelar dodolan ing sakupenge petilasan. Nalika adicara kasebut ditindakake, akeh para bakul dadakan kang gelar dagangane awit bakul jajanan, bakul klambi nganti bakul dolanan ngumpul dadi siji ana ing sakupenge petilasan.

OWAH-OWAHAN SAJRONE TSA

Owah-Owahan Sajrone Kagiyatan Utawa Pelaksanaan Tradhisi

Jinis kagiyatan tradhisi kang ana ing adicara *Suran Agung* sajrone legendha petilasan NLK ing jaman biyen lan jaman saiki uga ngalami owah-owahan. Kagiyatan kang ana sajrone adicara suran ing jaman biyen mung ditindakake kanthi adicara slametan *Widak Kubra* lan tayuban. Ing jaman saiki jinis kagiyatane digawe tansaya luwih jangkep kayata ana *Kirab Pusaka* lan kirab tumpeng *Boga Warsa*, tahlilan utawa istighozah, tayuban lan uga wayangan.

Owah-Owahan Sajrone Ubrampe Tradhisi

Anane owah-owahan ubrampe kuwi mung saithik amarga masyarakat desa Nglambangan isih akeh kang tetep ngugemi lan isih wedi menawa ora dijangkepi. Tuladhane ing ubrampe kayata gedhang, jaman biyen gedhang kang digunakake kuwi kudu gedhang raja, nanging ing jaman saiki ora kudu gedhang raja. Kanggo wadhah kang digunakake uga wis beda, menawa dhisik

kanggo wadhah tumpeng digunakake iker, lan iyan nanging saiki uga akeh kang nggunakake kayata tampah plastik utawa atom supaya ora repot nggawe utawa nggampangake.

Faktor-Faktor Kang Nalari Owah-Owahan Sajrone TSA

Unsur Anyar Kang Mlebu Sajrone Tsa Ing Petilasan NLK

Adicara *Suran Agung* luwih rengeng ing jaman saiki. Bab kuwi amarga anane wujud kabudayan anyar kang menehi pangribawa sajrone adicara *Suran Agung* ing petilasan NLK iki. tuladha wujud kabudayan anyar kang nambahi rengenge adicara *Suran Agung* yaiku kayata anane sound system kang bisa narik kawigatene masyarakat kang ana ing sajabane desa Nglambangan, kirab tumpeng *Boga Warsa* lan *Kirab Pusaka* kang nggunakake make up uga kostum kang nambahi rengenge swasana, tayuban lan uga wayangan sarta piranti utawa ubarampe liyane kang nambahi endahe adicara. Nilai sakral kang kinandhut sajrone adicara *Suran Agung* ing petilasan NLK iki ora bakal luntur utawa ilang, amarga wujud unsur kabudayan anyar kang mlebu iku sipate mung nyengkuyung supaya ora ketinggalan jaman.

TANGGAPAN MASYARAKAT NGENANI TSA

Tanggapan masyarakat ngenani TSA lan legendha kang ana ing petilasan NLK kang ngrembaka ing desa Nglambangan kaperang adhedhasar umure yaiku bocah-bocah utawa rumaja lan para sepuh. Akeh saka kalangan bocah lan rumaja kang ora mangerteni ngenani bab TSA lan legendha kang ngrembaka ing petilasan NLK. Beda maneh karo wong sepuh utawa para sepuh isih akeh sing mangerteni ceritane nanging uga akeh kang ora mangerteni.

PANUTUP

Dudutan

TSA kalebu minangka folklor setengah lisan kang tuwuh lan ngrembaka ing desa Nglambangan. Babagan Makna lan simbol kang kinandhut sajrone TSA iki ditintingi nggunakake konsep kang diandharake dening Herusatoto lan Kuntowijoyo. Makna lan simbol kasebut ana ing sajrone adicara kang dianakake lan ubarampe sarta sesaji kang wajib ana nalika adicara *Suran Agung*. Banjur nilai budaya kang kinandhut ing sajrone TSA iki nggunakake teorine Latini kang ngandharake yen aspek nilai budaya yaiku ana nilai dhidhaktik, nilai etik lan uga nilai religius.

Piguna utawa fungsi saka TSA ing antarane yaiku minangka alat proyeksi, minangka alat pengesahan budaya, minangka sarana pendhidhikan lan minangka alat pengendali sosial. Banjur tuwuh piguna liyane yaiku minangka alat kanggo nentremake ati, minangka sarana kanggo ngalab berkah, minangka alat hiburan, lan kang pungkasan fungsi ekonomi.

Kejaba saka iku, uga ana owah-owahan sajrone TSA ing desa Nglambangan iki. Owah-owahan sajrone TSA kang ana ing petilasan NLK iki lumrah anane, amarga sawijine kabudayan mesthi ngalami kang jenenge owah-owahan selaras karo pangrembakane jaman.

Kanggo mangerteni owah-owahan kang ana ing TSA sajrone legendha petilasan NLK iki digunakake konsep saka Danandjaja lan uga Koentjaraningrat.

Pamrayoga

Panliten iki nduweni pangarep-arep bisa ndadekake pamrayoga lan renungan marang pihak-pihak pendhidhikan kanggo ndadekake budaya lokal minangka sarana pembelajaran. Kejaba saka iku, panliten iki ga nduweni pangarep-arep supaya bisa menehi paedah marang wong kang durung mangerteni ngenani anane legendha lan uga tradhisi kang ngrembaka sajrone petilasan NLK. Panliten ngenani Tradhisi iki uga kalebu tuladha kanggo nguri-uri kabudayan supaya ora ilang lan katutupan kabudayan manca.

KAPUSTAKAN

- Arikunto, Suharsini. 2010. *Prosedur Penelitian Suatu Pendekatan Praktik*. Jakarta: Rineka Cipta
- Danandjaja, James. 2002. *Folklor Indonesia Ilmu Gosip Dongeng dan Lain-lain*. Jakarta: PT Midas Surya Grafindo
- Djamaris, Edward. 1993. *Nilai Budaya Dalam Beberapa Karya Sastra Daerah Di Sumatra*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa
- Daroeso, Bambang. 1983. *Pengantar Pendidikan Moral Pancasila*. Semarang: Aneka Ilmu
- Endraswara, Suwardi. 2005. *Tradhisi Lisan Jawa*. Yogyakarta: Narasi
- _____. 2006. *Metode, Teori, Teknik Penelitian Kebudayaan*. Yogyakarta: Pustaka Utama
- _____. 2008. *Metode Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Medpress
- Herusatoto, Budiono. 2005. *Simbolisme Dalam Budaya Jawa*. Yogyakarta: Hanindita Graha Widia
- Hutomo, Suripan Sadi, dkk. 1991. *Mutiara Yang Terlupakan: Pengantar Studi Sastra Lisan*. Hiski: Komisariat Jawa Timur.
- Koentjaraningrat, 1984. *Manusia dan Kebudayaan di Indonesia di Indonesia*. Jakarta: Djambatan
- _____. 1987. *Kebudayaan, Mentalitas dan Pembangunan*. Jakarta: Gramedia Pustaka Utama
- _____. 1990. *Pengantar Ilmu Antropologi*. Jakarta: Rineka Cipta.
- _____. 2009. *Edisi Revisi Pengantar Ilmu Antropologi*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Kuntowijoyo. 1987. *Budaya dan Masyarakat*. Yogyakarta: Tiara Wacana Yogya
- Latini, Endah Susi, dkk. 1996. *Refleksi Nilai-Nilai Budaya Jawa Dalam Serat Suryaraja*. Jakarta: CV Putra Sejati Raya
- Maran, Rafael Raga. 2000. *Manusia dan Kebudayaan dalam Perspektif Ilmu Budaya Dasar*. Jakarta: Rineka Cipta
- Maryaeni. 2005. *Metode Penelitian Kebudayaan*. Jakarta: Bumi Aksara
- Moleong, Lexy J. 2009. *Metode Penelitian Kualitatif*. Bandung: PT. Remaja Rosda Karya
- Poerwadarminta, W.J.S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Batavia : J. B Wolters
- _____. Uitgevers Maatschappij.
- Poerwadarminta. 1976. *Kamus Umum Bahasa Indonesia*. Jakarta : Balai Pustaka.
- Ratna, Nyoman Kutha. 2009. *Stilistika (Kajian Puitika Bahasa, Sastra dan Budaya)*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar
- Santosa, Gempur. 2007. *Metodologi Penelitian Kuantitatif dan Kualitatif*. Jakarta: Prestasi Pustaka Publiser
- Sugiyono. 2011. *Metode Penelitian Kuantitatif Kualitatif dan R&D*. Bandung: Alfabeta
- Soekanto, Soerjono. 1993. *Beberapa Teori Sosiologi Tentang Struktur Masyarakat*. Jakarta: Raja Grafindo Persada
- Sulaeman, Munandar. 1998. *Ilmu Budaya Dasar*. Bandung: PT Refika Aditama
- Sudikan, Setya Yuana, 2001. *Metode penelitian Kebudayaan*. Surabaya: UNESA Unipres
- Sukarman. 2006. *Pengantar Kebudayaan Jawa (Antropologi Budaya)*. Surabaya: Unesa Press
- Suyono. 1990. *Legenda Asal Usul Nama Tempat Sebagai Bahan Untuk Penulisan Sejarah Lokal: dalam Bunga Rampai Pelangi Bahasa dan Sastra Indonesia*. Surabaya: FPBS IKIP Surabaya
- Tim Pusat Bahasa Indonesia. 2008. *Kamus Bebas Bahasa Indonesia*. Jakarta: Gramedia Pustaka Utama